

УДК 347.962 (477)

ДО ПИТАННЯ ПРО НАЗВУ РОЗДІЛУ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ З ПИТАНЬ ЗДІЙСНЕННЯ СУДОВОЇ ВЛАДИ

Федина Д.І., аспірант
Інститут законодавства Верховної Ради України

У статті аналізуються правові категорії – «правосуддя», «судова влада», з позиції їх застосування як назви розділу Конституції України. У цьому контексті досліджується і зарубіжний досвід. Автор доходить висновку, що категорія «судова влада» – більш вдале рішення. «Судова влада» є «ширшою» категорією, адже вона опосередковується не лише через правосуддя (відповідні процеси), а також через судово-владні відносини, які виникають та функціонують у межах діяльності юрисдикційних органів, та є основою судової взаємодії судочинства та правосуддя в цілому.

Ключові слова: судова влада, правосуддя, відносини, Конституція України.

В статье анализируются правовые категории – «правосудие», «судебная власть», с позиции их применения в качестве раздела Конституции Украины. В этом контексте исследуется и зарубежный опыт. Автор приходит к выводу, что категория «судебная власть» – более удачное решение. «Судебная власть» является более «широкой» категорией, поскольку она опосредуется не только через правосудие (соответствующие процессы), но также и через судебные властные отношения, которые возникают и функционируют в рамках деятельности юрисдикционных органов, и являются основой судебного взаимодействия судопроизводства и правосудия в целом.

Ключевые слова: судебная власть, правосудие, отношения, Конституция Украины.

Fedina D.I. TO QUESTION ABOUT THE NAME OF DIVISION OF CONSTITUTION OF UKRAINE ON QUESTIONS OF REALIZATION OF DEPARTMENT JUDICIAL

In the article legal categories are analysed „justice”, a „department” judicial from position of their application as a division of Constitution of Ukraine. In this context is investigated foreign experience. An author comes to the conclusion, that category a „department” judicial is more by a successful decision. A „department” judicial is more by a „wide” category, as she not only will mediate a justice, and also judicial-imperious relations arising up and functioning within the framework of activity of jurisdiction organs and by being basis of the judicial взаимодействия rule-making and justice on the whole.

Key words: department judicial, justice, relations, Constitution of Ukraine.

Постановка проблеми. Конституційні підстави правосуддя – це логіко-гносеологічні концепти, які, з одного боку, відображають сферу конституційного регулювання судової влади і правосуддя, а з другого – є теоретичними передумовами для інтерпретації цивільного процесуального законодавства у контексті конституційно-правового режиму цивільного судочинства [4, с. 37]. В основі правової системи будь-якого суспільства закладені конституційні положення, які є відтворенням історичного, культурного, правового, економічного, соціального розвитку суспільства, в якому ці норми формуються та здобувають реалізацію. Конституція відіграє роль своєрідного нормативно-правового арбітра між державними органами різних рівнів публічної влади, і саме вона є предметом конституційного правосуддя, вже визнаного суспільством необхідністю конституційної держави, корисною для неї і громадян, які шукають захисту своїх прав [7, с. 100]. Природно, що норми, викладені у конституції країни, повинні не лише враховувати об'єктивний стан існуючих правовідносин, а й створювати перспективу розвитку держави, визначати пріоритети її діяльності під час реалізації владних повноважень.

Курс України на реформи потребує особливої уваги науковців до змісту Конституції України, адже незабаром будуть розглядатися зміни до Основного Закону. В цьому контексті привертає увагу найменування розділу

Конституції, що регулює судову владу в країні. Представлена стаття актуалізує питання доцільності найменування відповідного розділу «Правосуддя».

Ступінь розробленості проблеми. Окремі аспекти співставлення категорій «судова влада», «правосуддя», «судочинство» та інших досліджували такі автори, як І.А. Алебастрова, А.М. Бернюков, В.С. Бігун, С.І. Запара, В.В. Комаров, Ю.П. Лобода, Б.В. Малишев, І.В. Назаров, С.П. Погребняк, С.П. Рабінович, А.О. Селіванов, В.С. Смородинський, О.В. Стомба, Б.А. Футей та інші вчені.

При цьому в умовах проведення конституційної реформи та концептуального невирішення вказаного питання, тема дослідження не втрачає своєї актуальності.

Мета. Проведення наукового аналізу питання актуального найменування розділу Конституції України, присвяченого здійсненню судової гілки влади.

Виклад основного матеріалу. В межах представленого дисертаційного дослідження аналізуються конституційні засади здійснення судової та, зокрема, спеціалізованої судової влади в Україні та за її межами. Адже на сучасному етапі розвитку правової системи України продовжується процес формування місця та ролі конституційних положень в організації державної, у тому числі і судової влади. Тривають наукові дискусії щодо актуальних змін та доповнень до нині діючої Конституції України. Все це спонукає до по-

глибленого аналізу конституційних норм, які регламентують діяльність судової влади в Україні.

Судова влада – згідно з теорією розподілу влад, самостійна і незалежна сфера публічної влади (поряд із законодавчою і виконавчою), яка представляє собою: а) сукупність повноважень щодо здійснення правосуддя; б) систему державних органів, які здійснюють ці повноваження [2, с. 375]. Теоретично, а згодом і практично, виокремлення судової влади у незалежну відбулось у XVIII столітті з обґрунтуванням теорії розподілу влад Дж. Локком та Ш. Монтеск'є, та появою конституційних актів у різних країнах світу.

В Україні процес конституційного формування та змістовного наповнення судової влади відбувався у складних історичних та політичних умовах, які тривають донині. Правовий аналіз судової влади слід розпочати із сучасного конституційного визначення судової влади. У чинній редакції Основного Закону Розділ VIII регламентує конституційні засади судової влади та має назву «Правосуддя». Чи є тотожними поняття «правосуддя» та «судова влада»?

Аналізуючи ці поняття, автори А.М. Бернюков, В.С. Бігун, Ю.П. Лобода, Б.В. Малишев, С.П. Погребняк, С.П. Рабінович, В.С. Смородинський, О.В. Стівба звертають увагу на їх неоднозначність, підкреслюючи те, що «ключовим у вирішенні поставленого питання є праворозуміння, що використовується при визначенні правосуддя, можливі колізії форми та змісту реалізації ідеї правосуддя. Адже, якщо під правом розуміти не лише правові норми, встановлені державою, то постає питання про те, чи є держава винятковим суб'єктом правозастосування у формі того, що називається правосуддям – діяльності, здійснюваної винятково судами» [6, с. 36]. Автори актуалізують «широку» та «вузьку» сфери правосуддя, звертаючи увагу на різноаспектність категорії «правосуддя».

Серед останніх досліджень цього питання слід виділити роботу С.І. Запари на тему «Генеза та доктринальні засади інституту захисту права на працю в сучасній Україні», в якій зроблений історичний та теоретичний екскурс щодо формування та розвитку категорій «судова влада», «правосуддя», «судочинство», «юстиція» тощо. До головних висновків роботи слід віднести такі:

1. Поняття «судова влада» є відносно новим в українській науці. Перш за все, це пов'язано з тим, що тривалий час принцип поділу влади, як основний принцип державного будівництва в Україні, заперечувався в теорії і майже не використовувався на практиці. У радянський час принцип поділу влади для державності не реалізовувався, що пояснювалося непоєднаністю теорії поділу влади з постулатами СРСР про класову єдність влади, морально-політичну єдність суспільства, належність влади трудящим (пізніше – народу), і лише в кінці XX століття в офіційній мові радянської науки з'явився термін «судова влада», зокрема у статті 23 Закону СРСР «Про статус суддів в СРСР» від 4 серпня 1989 р., де йшлося про символи судової влади та

порядок їх встановлення. Подібний підхід історично «перервав» послідовність наукового та суспільного сприйняття терміна «судова влада», що створило «фрагментарний» підхід у науковому осмисленні даного терміна та необхідність повернутися до розуміння його глибинної суті значно пізніше.

2. Під терміном «судочинство» зазвичай розуміють – законний та звичайний порядок у судових справах, судове діловодство і судові промови, або діяльність судових органів з вирішення в установленому законом порядку кримінальних та цивільних справ. Деякі автори стверджують, що «судочинство» ширше за поняття «правосуддя», оскільки перше, поряд із власне правосуддям (розглядом і вирішенням справ судами), включає в себе і позасудову діяльність. Інші розуміють під «судочинством» власне правосуддя та судову діяльність.

3. Розділ VIII Конституції України має назву «Правосуддя». У ч. 1 ст. 124 цього розділу зазначено, що правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. При цьому в ч. 3 цієї ж статті йдеться про те, що судочинство здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції, а відповідно до ст. 131 Конституції в Україні діє Вища рада юстиції. Отже, Основний Закон України передбачає, що термін «правосуддя» є ширшим за «судочинство» та включає діяльність Вищої ради юстиції.

4. Незважаючи на наявні конституційні концепти, в українському науковому середовищі поняття «судова влада» та «правосуддя» зберігають неоднозначність сприйняття. Окремі автори вважають правосуддя тотожним поняттям «судова влада», інші вважають правосуддя шляхом реалізації судової влади, треті – напрямом або функцією, четверті – формою. При цьому більшість науковців схиляються до того, що правосуддя є формою судової влади. Правосуддя, в більшості, сприймається як різновид, структурний елемент, зовнішній вираз судової влади.

5. Поняття «правосуддя» та «судочинство» співвідносяться як загальне і похідне. Судочинство (процес) має об'єктивне зовнішнє вираження, і є формою правосуддя.

6. У національній та зарубіжній літературі знаходимо різні підходи до визначення змісту поняття «судова влада». Більшість авторів пов'язують його із діяльністю судів. Інші автори визначають судову владу шляхом перелічування притаманних їй функцій, або через форми і принципи її організації, або через підсудність, або досліджуючи її загальні ознаки та риси, або використовуючи інші підходи.

7. Судова влада опосередковується не лише через правосуддя (відповідні процеси), а й через судово-владні відносини, які виникають та функціонують у межах діяльності юрисдикційних органів, та є основою судової взаємодії судочинства та правосуддя в цілому [3, с. 72–82].

Цілком поділяємо останню тезу автора, що «судова влада опосередковується через правосуддя та судово-владні відносини». Наближає нас до цього висновку і сучасне дослідження І.В. Назарова, який здійснив

узагальнення позицій науковців щодо розуміння правової категорії «судова влада», виділяючи три головні підходи до поняття «судова влада»:

1. Функціональний підхід – виходячи з призначення судової влади і властивих їй функцій.

2. Розгляд судової влади через її носія – систему спеціальних органів, судів, що мають специфічну компетенцію (інституціональний підхід).

3. Визначення судової влади через форми і принципи її організації й діяльності. Існують й інші підходи при визначенні судової влади [5, с. 38].

Аналіз наукових поглядів на таку правову категорію, як «судова влада» дозволяє констатувати, що більшість визначень мають наукову цінність та створюють основу для розуміння судової влади, як окремої гілки влади у сучасних умовах. Сучасні дослідники неодноразово звертали увагу на неоднозначне розуміння назви розділу Конституції України «Правосуддя». У цьому контексті привертає увагу позиція американського судді українського походження Богдана Футея, який зазначає: «Судова система загалом описується в Розділі VIII, який має назву «Правосуддя». Вартим уваги є те, що розділи, де йдеться про дві інші гілки влади, мають назви «Законодавча влада» та «Президент». Ось чому заради послідовності та задля того, щоб показати рівність цієї гілки, робоча група повинна використувати термін «судова влада» для назви Розділу VIII, а не просто описувати функцію судів» [9, с. 48]. А.О. Селіванов звертав увагу на те, що до правосуддя навряд чи можна віднести такі суб'єкти, як Вища рада юстиції, а також ті, статус яких визначено цим розділом, – це кваліфікаційні комісії суддів, органи суддівського самоврядування (ст. 124–129), вони вказують на судовий лад і тільки безпосередні суб'єкти судової системи (всі суди) утворюють судовий устрій [7, с. 304]. Постає цілком логічне запитання, чи виправдано є назва розділу Конституції України «Правосуддя», адже цей термін не вміщує в себе всі правовідносини, пов'язані із здійсненням судової влади.

Досвід зарубіжних країн у цьому питанні не є однозначним. Зокрема, в Основному законі Федеративної Республіки Німеччини 1949 року – розділ IX має назву, тотожну із українським – «Правосуддя», але подібний підхід продиктований специфікою конституційної традиції країни. Зокрема, кілька наступних моментів. В Німеччині до правосуддя віднесена діяльність прокуратури, а судова влада,

відповідно до статті 92 Основного закону, належить суддям. При цьому суддями можуть бути як професійні, так і не професійні судді [8, с. 75]. Отже, за своїм змістом норми Основного закону ФРН ототожнюють судову владу із правосуддям та включають до останнього діяльність спеціальних юрисдикційних органів, покликаних відновлювати порушене право.

Висновки. Беручи до уваги національний довід та враховуючи, що більшість зарубіжних країн мають відповідний розділ конституції під назвою «Судова влада» [1, с. 250] (у конституціях Греції, Іспанії, Франції, Японії) або «Суди» (у конституції Португалії), «Судочинство» (у конституції Угорщини), «Судова система» (у конституції Македонії) [2, с. 379]. Подібний підхід є абсолютно виправданим, адже як зазначалося вище, судова влада опосередковується через правосуддя та судово-владні відносини, зокрема, опосередковується діяльністю різних юстиційних органів, що опікуються відновленням порушених прав. Отже, на нашу думку, назрілим є заміна назви розділу Конституції України з «Правосуддя» на «Судова влада».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алебастрова И.А. Конституционное право зарубежных стран : учеб. пособие / И.А. Алебастрова – М. : Юрайт-М, 2001. – 640 с.
2. Георгіца А.З. Конституційне право зарубіжних країн : підручник / А.З. Ауріца. – Тернопіль : «Астон», 2003. – 432 с.
3. Запара С.І. Генеза та доктринальні засади інституту захисту права на працю в сучасній Україні : дис. ... доктора юридич. наук : 12.00.01 – «теорія та історія держави і права, історія політичних і правових учень» / С.І. Запара. – Київ, 2015. – 450 с.
4. Комаров В.В. Цивільне процесуальне законодавство у динаміці розвитку та практиці Верховного Суду України / В.В. Комаров. – Х. : Право, 2012. – 624 с.
5. Назаров І.В. Судові системи країн Європейського Союзу та України: порівняльно-правовий аналіз : автореф дис. ... доктора юридич. наук : 12.00.10 – судоустрій; прокуратура та адвокатура / І.В. Назаров; Національний ун-т «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2011. – 38 с.
6. Правосуддя: філософське та теоретичне осмислення : колективна монографія / А.М. Бернюков, В.С. Бігун, Ю.П. Лобода, Б.В. Малишев, С.П. Погребняк, С.П. Рабінювич, В.С. Смородинський, О.В. Стовба; (відповід. ред. В.С. Бігун). – К., 2009. – 316 с.
7. Селіванов А.О. Конституція. Громадянин. Суд. Професійні та суспільні погляди / А.О. Селіванов. – К. : УАІД «Рада», 2009. – 560 с.
8. Судебные системы европейских стран. Справочник. / Перевод с франц. Д.И. Васильева и с англ. О.Ю. Кобыкова : междунар. отношения. 2002. – 336 с.
9. Футей Б.А. Становлення правової держави в Україні : 1991–2005 / Б.А. Футей. – 2-е вид. – К., 2005. – 48 с.